

Soruların Cevapları

Sorular:

1. Bazı akrabalar veya arkadaşlar meselâ denize gezi düzenlemek üzere bir otobüs kiralamakta, sonra da kadın, erkek, çoluk-çocuk halinde otobüse binmektedirler. Sâhile ulaştıklarında kadınlar erkeklerden farklı yerlerde ayrı olarak oturmaktadırlar. Bu câiz midir? Turistik turlar da buna benzer midir?
2. Kur'ân-il Kerîm'in tek bir şekilde okunduğunu düşünüyordum. Fakat bazı tefsir kitaplarında meselâ Yâsin Sûresinin 68. âyetinin [] [Efelâ Ya'kilûn] veya [] [Efelâ Ta'kilûn] gibi okunması hakkında şöyle dediklerini gördüm: "eş-Şâmî Mushafı'nda mevcut olan böyledir, el-Mekkî Mushafı'nda mevcut olan da şöyledir... vs." Özellikle el-Hadîd Sûresi'nin 24. âyetinin [] [İnnAllahe Huve'l Ğaniyy-ul Hamîd] tefsirini okuduğumda, "Muhakkak ki şurada da mutevâtir kıraat vardır: [] [İnnAllahe'l Ğaniyy-ul Hamîd]" diyordu. Acaba bu, 'Usmân [RadyAllahu 'Anh]'in Hafsâ [RadyAllahu 'Anhâ]'nın evinde toplanmış olan parçalardan çoğalttığı mushafların, bazı âyetlerde muhtelif şekilde olduğu anlamına mı gelir? Ve mutevâtir kıraatlerden muhtelif şekillerde mi vardır? Bu nasıl olur? Bize bunu açıklamanızı rica ediyoruz.

Cevaplar:

1. Otobüs ücretli olduğu sürece, onun üzerine genel mekân vasfı intibâk eder. Yâni kadınların ve erkeklerin binmesi câiz olur. Fakat Hulta [karışım] olmamalıdır. Yani erkek, ya(kı)nında oturan yabancı kadın ile konuşmamalıdır. Bu nedenle otobüste yolculuk etmeleri şöylece mümkündür: Kadın kocasıyla veya âilesiyle veya mahremiyle oturmalıdır yada kadınlar birlikte oturup sadece birbirleriyle konuşmalı ve otobüste erkeklerden ayrı durmalıdırlar. Kadının otobüste mahremi ve âilesi olmadan erkeğin ya(kı)nında oturmasına gelince; bu durumda onunla konuşması câiz değildir. Zira bu, âdeten yolculukta güvenli değildir. Yani konuşma olmamalıdır. Bu nedenle harama düşmeksizin konuşma sağlanması bakımından kadınların, ya âilesi ve mahremi ile birlikte oturtulmasına yada erkeklerden ayrı olarak kadınlar ile birlikte oturtulmasına çalışılır. Bu, otobüste yolculuk hakkındadır.

Sâhile vardıklarında da sorunuzda belirttiğiniz gibi kadınlar, erkeklerden ayrı olarak beraber otururlar. Bu durum, turistik turlar için de aynıdır.

2. 'Usmân [RadyAllahu 'Anh] Ebî Bekr [RadyAllahu 'Anh] zamanında toplanan, önce Ebî Bekr'in sonra 'Umer'in sonra da Hafsâ [RadyAllahu 'Anhâ]'nın yanında mahfuz olan ve üzerinde Kur'ân-il Kerîm âyetleri yazılı bulunan parçalar ile Kur'ân'dan yedi nüsha [başka rivâyette altı nüsha] çoğalttı. Yani 'Usmân'ın çoğalttığı mushaflar, Rasulullah [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem]'in elleri arasında yazılıp Ebu Bekr [RadyAllahu 'Anh] tarafından toplanmış, üzerinde Kur'ân'ın yazılı olduğu parçalarda mevcut olanın birebir aynısıydı.

Rasulullah [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem] Kur'ân-il Kerîm âyetlerini Müslümanlara mutevâtir kıraati ile okutuyor ve bu âyetler, Rasulullah [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem]'in önünde mutevâtir kıraat şekliyle yazılıyordu. Bu kıraatlerin çoğu tek bir şekilde idi. Zîra o vakitte onlar, -bugün []'yi []'den ayıran noktalama olmaksızın- en-Nakd [noktalama] denilen bir biçimde şekilsiz ['irâbî hareketler olmaksızın] yazı yazıyorlardı... Bunun için meselâ [] [Ya'lemun] kelimesinin şekli [] [Ta'lemun] kelimesinin şekli gibi ve [] [Âtâkum] kelimesinin şekli de [] [Etâkum] kelimesinin şekli gibiydi, hakezâ...

Ebu Bekr'in topladığı parçalar, Rasulullah [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem]'in okuduğu ve Salâvâtullahi ve Selâmuhu 'Aleyh'in elleri arasında yazılan mutevâtir kıraatlerin hepsini içeriyordu. İşte 'Usmân [RadyAllahu 'Anh] her bir sûrenin âyetleri için tertip edilmiş ve toplanmış olarak Hafsâ [RadyAllahu 'Anhâ]'nın evinde duran parçalarda mevcut olanın aynısını çoğalttı.

Yani ‘Usmân [RadyAllahu ‘Anh] âyet hâfızlarının yazdıklarından mushafları çoğaltmadı. Bilakis Hafsâ’nın evinde olan parçalarda yazılmış olanın aynısını çoğalttı. Dolayısıyla ‘Usmân’ın mushaflarının şekli, Ebî Bekr [RadyAllahu ‘Anh] zamanında toplanmış olan parçalarda mevcut olanla aynı şekildedir. Nitekim bu parçalar, mutevâtir kıraatleri aşağıdaki şekilde tamamen ihtiva ediyordu:

Mutevâtir kıraatlerin çoğu tek bir şekildedir. Böylece bu parçalardaki her bir âyet tek bir şekildedir. Meselâ şu âyet gibi:

el-Hadîd Sûresi’nin 23. âyeti, [] [Velâ tefrahû bimâ **âtâkum**] Âsım’ın kıraatinde böyledir. Bunun bir başka mutevâtir kıraati daha vardır: [] [Velâ tefrahû bimâ **etâkum**] Bu da Ebî ‘Amr’ın kıraatidir. Dolayısıyla [Hemze (ـَ) ve med (ـِ) şekilleri olmaksızın] bunun tek bir şekilde olduğu vâzıhtır. Meselâ şu âyet gibi:

Yâsin Sûresi’nin 68. âyeti, [] [Vemen nu’ammirhu **nunekkishu** fî’l halk. Efelâ **ya’**kilun]. Bunun bir diğer mutevâtir kıraati daha vardır: [] [Vemen nu’ammirhu **nunekkishu** fî’l halk. Efelâ **ta’**kilûn]. [] Âsım’ın kıraatine göredir. Hemzeli [] ise diğerlerinin kıraatine göredir. Aynı şekilde [] [Efelâ **ta’**kilûn] Nâfî’ ile İbn-u Zekvân’ın kıraatine göredir. [] [Efelâ **ya’**kilûn] ise Hafs ile diğerlerinin kıraatine göredir. Dolayısıyla [()’yi ()’den ayıran noktalamaya ve ()’daki şekillere bakmazsak] bunun tek bir şekilde olduğu vâzıhtır. Yine şu âyet gibi:

Şu‘arâ’ Sûresi’nin 197. âyeti, [] [Evelem **tekun** lehum âyeten en ya’lemhu ‘ulemâ-u Ben-î İsrâîl]. İbn-u ‘Âmir’in kıraatinde böyledir. Hafs ile diğerlerinin kıraatinde ise şöyledir: [] [Evelem **yekun** lehum âyeten]. Dolayısıyla [()’yi ()’den ayıran noktalamaya bakmazsak] bunun tek bir şekilde olduğu vâzıhtır.

İşte bu âyetler, Ebî Bekr zamanında toplanan parçalar üzerinde sâbit tek bir şekildeler. Bunun içindir ki ‘Usmân [RadyAllahu ‘Anh] tek bir şekil üzere onu çoğalttı ve o, farklılaşan bu mutevâtir kıraatleri tek bir şekil üzere işte böylece ihtiva ediyordu.

Lâkin burada muhtelif [ama (mânâları) mahdud ve mâlum] şekillerdeki mutevâtir kıraatler hakkında birkaç mevzuu (istisnâ) vardır. Ebî Bekr’in topladığı parçalarda bu âyet iki şekilde yazılı idi. Bunlar Rasulullah [SallAllahu ‘Aleyhi ve Sellem]’in elleri arasında iki şekilde yazılmış ve Ebu Bekr, soruda geçen el-Hadîd Sûresi’nin 24. âyetini iki şekilde toplamış idi. [] [Fe-innAllahe’l Ğaniyy-ul Hamîd]. Bu, Nâfî’ ve İbn-u ‘Âmir’in kıraatine göredir. Bunun bir diğer mutevâtir kıraati vardır: [] [Fe-innAllahe **Huve’**l Ğaniyy-ul Hamîd]. Bu da Hafs ile diğerlerinin kıraatine göredir.

Bu âyetin her iki şekli de Rasulullah [SallAllahu ‘Aleyhi ve Sellem]’in elleri arasında yazılmış ve Ebu Bekr [RadyAllahu ‘Anh]’in topladığı parçalarda yer almıştır. Yani bu âyet, Hafsâ [RadyAllahu ‘Anhâ]’nın evinde mevcut olan parçalar üzerinde her iki şekilde de bulunuyordu. Yine şu âyet gibi:

eş-Şems Sûresi’nin 15. âyeti, [] [Felâ yehâfu ukbâhâ]. Bu, Nâfî’ ve İbn-u ‘Âmir’in kıraatine göredir. Bunun bir diğer mutevâtir kıraati vardır: [] [Velâ yehâfu ukbâhâ]. Bu da Hafs ile diğerlerinin kıraatine göredir.

Bu âyetin her iki şekli de Rasulullah [SallAllahu ‘Aleyhi ve Sellem]’in elleri arasında yazılmış ve Ebu Bekr [RadyAllahu ‘Anh]’in topladığı parçalarda yer almıştır. Yani bu âyet, Hafsâ [RadyAllahu ‘Anhâ]’nın evinde mevcut olan parçalar üzerinde her iki şekilde de bulunuyordu. Muhtelif şekillerde mutevâtir kıraatleri olup âlimler tarafından bilinen diğer birkaç âyet de işte böyledir.

Dolayısıyla ‘Usmân [RadyAllahu ‘Anh] mushafları, Hafsâ [RadyAllahu ‘Anhâ]’nın evinde toplanmış olan parçalardan çoğalttığı zaman, her birine ait mutevâtir kıraatleri bulunan kendilerine has tek bir şekilde olan âyetlerde hiçbir sorun yoktu. Zira oldukları şekilde aktarıldılar ve o, tüm bu kıraatleri ihtiva ediyordu.

Lâkin sorun, Hafsâ'nın evinde mevcut olan parçalar üzerinde muhtelif şekilleriyle sâbit mutevâtir kıraatleri bulunan âyetlerin çoğaltılmasında idi. Zîra 'Usmân [RâdiyAllahu 'Anh] aynı âyetin iki muhtelif şeklini ardı ardına aynı mushafta yazamıyordu. Çünkü iki şekil, bir âyet değil iki âyet oluyordu. Yine bir şekli koyup diğerini de bırakamıyordu. Çünkü her ikisi de Rasul [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem]'in elleri arasında yazılmıştı. Böylece Allah [Subhânehu ve Te'alâ]'nın kendisini yönelttiği bir çözüme ulaştı: Şekillerden birini yedi mushaftan bir mushafa koydu, diğerini de yedi mushaftan diğer bir mushafa koydu. Buna göre;

el-Hadîd Sûresi'nin 24. âyetini [] şeklinde Mekke'ye, el-Kûfe'ye ve el-Basra'ya gönderilen mushaflara ve aynı âyeti [] şeklinde de el-Medîne ve eş-Şâm'a gönderilen mushaflara koydu.

Yine eş-Şems Sûresi'nin 15. âyetini [] şeklinde Mekke'ye, el-Kûfe'ye ve el-Basra'ya gönderilen mushaflara ve aynı âyeti [] şeklinde de eş-Şâm'a gönderilen ve el-Medîne'de bırakılan mushaflara koydu. Buna benzer diğer âyetler için de aynısını yaptı.

İşte bunun içindir ki tefsir kitaplarında onların "eş-Şâmî Kur'ân'ında âyet böyledir, Mekki Kur'ânı'nda ise şöyledir... vs." dediklerini görürsünüz. Bilindiği gibi 'Usmân [RâdiyAllahu 'Anh] yedi mushaf çoğaltmıştı. Bunların her birini; Mekke, eş-Şâm, Yemen, Bahrayn, el-Basra ve el-Kûfe'ye göndermiş, birini de el-Medîne'de bırakmıştır. [Bir başka rivâyete göre ise altı mushaf vardı: el-Basra, el-Kûfe, eş-Şâm, Mekke ve el-Medîne mushafları ile 'Usmân [RâdiyAllahu 'Anh]'in kendisi için bıraktığı mushaf]

Muhakkak ki Kur'ân; tilâvetiyle, şekliyle ve kârîler (okuyucular) ve âlimler nezdinde şeksiz ve şüphesiz olarak bilinen mutevâtir kıraatiyle Allah [Subhânehu ve Te'alâ]'nın koruması altında tümüyle korunmaktadır. Nitekim Allah [Subhânehu ve Te'alâ] şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz ki Zikr'i [Kur'ân'ı] Biz inzâl ettik ve hiç şüphesiz onu yine Biz koruyacağız. [el-Hicr 9]

Bu kıraatler, hıfz (ezber) ve dabt (zabıt) ile meşhur yedi âlim tarafından toplanmış, her biri için de iki râvî meşhur olmuştur. Onlar şunlardır:

- el-Medîne'de Nâfi' ve iki râvîsi Kâlûn ve Verş,
- Mekke'de İbn-u Kesîr ve iki râvîsi el-Bezzî ve Kunbul,
- el-Basra'da Ebu 'Amr ve iki râvîsi ed-Dûrî ve es-Sûsî,
- eş-Şâm'da İbn-u 'Âmir ve iki râvîsi Hâşim ve İbn-u Zekvân,
- el-Kûfe'de 'Âsım ve iki râvîsi Şû'be ve Hafs,
- Yine orada Hamza ve iki râvîsi Halef ve Hallâd,
- Yine orada el-Kessâî ve iki râvîsi el-Hâris ve (yukarıda geçen) ed-Dûrî.

Mushafların bu beldelelere gönderilip de mutevâtir kıraatlerin Müslümanlar arasında yayılmış mushaflarda mevcut hale gelmesinden sonra, Müslümanlar 'Usmânî şekline uygun olarak mushafları kendi elleriyle yazmaya başladılar. Lüğat şekilleri ile noktalamaların ortaya çıkmasından sonra da mutevâtir kıraatte uzman olanlar, bu kıraatlere göre (hemze, med, harekeler gibi) şekilleri ve (harfleri ayırt eden) noktaları koymaya başladılar.

Müslümanlar arasında, 'Âsım'dan gelen Hafs'ın kıraati yayılmıştır. Böylece 'Usmânî mushaflarının şekli, Hafs'ın bu kıraatine göre şekillendirilmiş ve noktalandırılmış olarak meşhur hale gelmiştir.

Matbaalar icât edilince Hafs'ın 'Âsım'dan gelen kıraatine göre şekillendirilmiş ve noktalandırılmış mushafların basımı yayılmıştır.

Son zamanlarda Vers'in Nâfi'den gelen kıraatine göre şekillendirilmiş ve noktalandırılmış mushaflardan da az sayıda basılmıştır. [Bunların genelde Kuzey Afrika ile Sudan'da yaygındır.]

Yine Kur'ân'ın, Ebî 'Amr İbn-ul 'Alâ'nın rivâyetine uygun olarak hazırlanmış bazı Kur'ân-il Kerîm tefsirleri de basılı durumdadır. Meselâ el-Zemahşerî'nin el-Keşşâf Tefsiri ve iki Celîl imamın ortaya koyduğu el-Celâleyn Tefsiri böyledir. Bazı İslâmî beldelede de diğer bazı kıraatlere göre elle yazılmış mushaflar hâlen kaybolmamıştır.

ve'l Hulâsâ:

- Basılı mushafların tamamı, 'Âsım'dan gelen Hafs'ın rivâyetine göredir.
- Nâfi'den gelen Vers'in rivâyetine göre basılmış az sayıda mushaf vardır.
- Bazı tefsirler ve elle yazılanlar gibi diğer rivâyetlere göre yazılmış çok az sayıda mushaf vardır.
- Mushafların tamamı, 'Usmân [RadyAllahu 'Anh]'in çoğaltarak beldelele gönderdiği mushafların şekli üzeredir. Bu da tamamen Rasulullah [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem]'in Müslümanlara okuduğu ve Salâvâtullahi ve Selâmuhu 'Aleyh'in elleri arasında yazılan tüm mutevâtir kıraatleri toplayan tek bir şekil üzeredir. Ancak mutevâtir kıraatlerin muhtelif şekillerde olduğu ve 'Usmân [RadyAllahu 'Anh]'in çoğalttığı mushaflar üzere yaydığı birkaç onluk mevzuu (on kûsür husus) bunun dışındadır. Bu kıraatlerin mânâları da mahduttur, mâlumdur, mahfuzdur, şeksizdir ve şüphesizdir.
- 'Usmân [RadyAllahu 'Anh]'in mushaflarından herhangi bir mushafta mevcut olan 'Usmânî şekline uygun olmayan herhangi bir mushafın basılması şer'an câiz değildir.
- Yine sâbit ve mahfuz mutevâtir senediyle Rasulullah [SallAllahu 'Aleyhi ve Sellem]'den nakledilen mutevâtir kıraatler dışında mushafı okumak câiz değildir. Bunlar ancak bu hususta meşhur olan âlimlerin topladığı kıraatlerdir. Onlar da şunlardır: 'Âsım, Hamza, el-Kessâî, Nâfi', İbn-u Kesîr, Ebu 'Âmr ve İbn-u 'Âmir'dir.
- Kur'ân'ın kıraatinin, mutevâtir olmayan herhangi bir kıraat ile olması câiz değildir. Zîra o, Kur'ân olmaz.

H. 23 Cumâde'l Âhira 1426
M. 29 Temmuz 2005